

Per les terres del Baix Empordà JAFRE (II)

per
MARUJA ARNAU I GUEROLA

Els Senyors de Jafre

L'esplanada lateral de l'església parroquial, dita plaça del Castell, és el lloc on havia estat emplaçat el Castell de Jafre. Encara són visibles alguns elements de la muralla que encerclava la fortalesa, així com restes dels murs de la mateixa, gran part dels quals van servir per engrandir el temple.

Enmig de la foscor dels segles es vessuma quelcom de la petita història d'aquest feu que en l'Edat Mitjana formava part del Comtat d'Empúries. Al segle XIII la jurisdicció de Jafre passa a l'Abat Berenguer d'Amer, per donació del Comte Huc, mitjançant la paga de cent sous barcelonesos de tern.

A Jafre, doncs, com és propi de l'època, hi trobem el senyor feudal establert, probablement des del segle IX. Si bé es desconeix la data d'origen del Castell que donaria nom al poble, sembla que ja existia al 895. Documentalment s'ha comprovat que en aquest temps, sota el regnat de Carles el Simple, hi ha un N. Jacfre —ben segur el senyor del territori—, que deixa en testament a «la Cancnja son alcu de Jafra» (1). D'ací es pesprén que al segle IX ja existeix la nissaga que fins el XVII tindrà cura de la petita jurisdicció que li correspon.

Els Jafre foren d'origen militar i pertanyien a la mitjana noblesa catalana. Sembla que participaren a l'adveniment de Ferran d'Antequera en contra de la legitimitat del Comte Jaume d'Urgell, en unió d'altres nobles famílies de l'Empordà i La Selva.

L'any 1441 consta domiciliat a Jafre Dalmau Gallart, el qual, l'any següent, es casa amb Bartomeua Geralda, filla de Bernat Guillem de Jafre i de la seva muller Gueraula, al qual pertanyia el Castell de Sant Feliu de la Garriga. Per aquesta unió rep el nou matrimoni delmes a Empúries i a Sant Feliu de la Garriga. D'ençà de llavors figuren domiciliats en aquest últim.

D'aquesta unió nasqué un fill, Bernat Gallart.

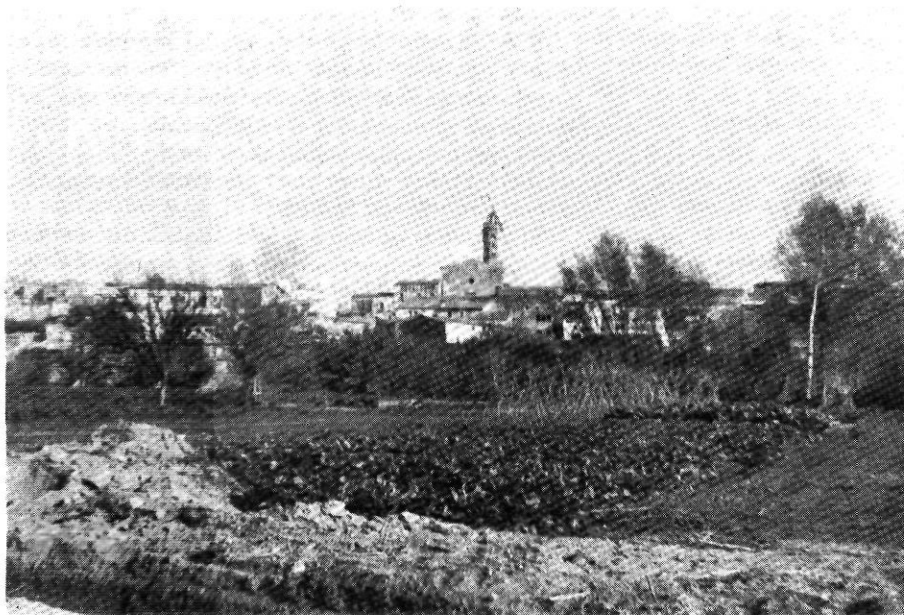
Se suposa que la filla de Bernat Guillem de Jafre premorí al seu marit, car en els anys 1465-1494 figura un Francesc Gallart, fill de Dalmau Gallart i Elicnor, prova fefaent que Dalmau esposà per segona vegada.

L'any 1461, quan Jafre es converteix en un dels llocs més destacats de Catalunya, a conseqüència dels fets prodigiosos que esdevingueren, l'Honorable cavaller Bernat Guillem, senyor del Castell, fou un dels primers que fruïren dels beneficis de l'aigua brolladora de la Font Santa (2).

A requeriment del bisbe Joan Margarit, l'any 1463 els oficials reials de Girona reclamaren el compliment de llurs obligacions feudals als senyors feudals que no ho havien fet, i que

(1) Del llibre «Repertori alfabètic», vol 2, O. P. (Arxiu Catedral de Girona).

(2) Arxiu Parroquial de Jafre, llibre «Confraria del Roser», 1622, i acta de l'Arxiu Diocesà.

Vista
parcial
de Jafre

com a vassalls de la dignitat episcopal venien obligats a pagar a l'Església els delmes corresponents. Entre els requerits hi figura En Jaffer, però exceptuant molt pocs, gairebé ningú no va fer cas de l'ordre. D'ací que un any després, a 13 de novembre de 1464, els són enviades còpies de la requisitòria fiscal condemnant-los a la pèrdua dels feus corresponents si no responien e nel termini de vint-i-sis dies.

Uns anys abans, cap el 1462, el bisbe Margarit, havent-se d'absentar, va delegar en el seu Vicari i Procurador General l'Il·ltre. Cancnge Andreu Alfonsello, Doctor en Dret, la comanda de realitzar uns requeriments a tots els qui posseïen delmes de la Mitra de Girona perquè com a vassalls feudataris seus que eren, l'ajudessin a sotmetre els vassalls rebels de La Bisbal, St. Sadurní, Ruplà, Ullà, Matajudaica i Dosquers. El territori sofria les conseqüències de la guerra existent entre els dos bàndols que separaven els catalans i això va determinar al bisbe gironí a decantar-se en favor del rei, prenent part en la defensa del setge que tingué lloc a la Força on romanía la Reina Joana i el seu fill, el futur Ferran el Catòlic. Molts vassalls del bisbe, en el Baix Empordà, aprofitaren aquesta circumstància per posar fi al vassallatge que estaven sotmesos.

Però davant la situació d'exacerbada bel·licositat que es trobava Catalunya, els senyors feudals no estaven per ajudar el bisbe, prou feina tenien per a ells. D'altra banda, les amenaces de l'autoritat eclesiàstica a desposseir-los dels seus feus no els preocupava gaire, puix que tot depenia del caire definitiu de la guerra.

No obstant, el bisbe va voler fer prevaler els seus drets i alguns senyors foren desposseïts. Ignorem si el senyor de Jafre va ésser dels afectats. Cal suposar que les vicissituds de la guerra impediren al bisbe de sortir victoriós.

Hem procurat d'aconseguir compilar la nisaga dels Jafre i els senyors que al llarg dels anys es succeïren en aquest feu. L'Arxiu Parroquial i l'assessorament valuós del malaguanyat professor Santiago Sobrequés ens va ajudar molt en la tasca empresa.

GUILLEM (1242). — Hi han proves documentals de la seva existència. El prior de Sant Miquel de Cruïlles li estableix la bajulia i honors de la parròquia de Sant Martí de Jafre.

ARTAL DE JAFRE. — Cavaller que va existir el 1279. A finals d'aquest any va suscriure el document de donació, pel vescomte de Rocafort, d'una capellania a l'església parroquial de Les Olives.

GUILLEM DE JAFRE. — Figura a l'any 1317.

BERENGUER DE JAFFERO. — Hi ha notícia d'aquest senyor, que es cita al 1348. Ja abans, el 27 de maig del 1326, el procurador del senyor de Jafre, nomenat Ramon de Palau, reconeix haver rebut de Simon de Rocabrúna 3.700 scus a compte dels 5.700 que li endeutava per la venda d'una casa de la «força de Sant Climent» amb tots els homes i dones, tasques i agraris, drets i rèdits.

Pertany tanmateix a la família l'Abat de Breda, Jaufred de Jafre, el qual va realitzar al 1336 una obra de gran envergadura a l'església del Monestir on exercí el seu abadiat, com ho confirma la làpida sepulcral que es guarda en el claustre del Monestir de Sant Salvador: «Hic jacis venerabilis dominus Jaufredus de Jaffer Dei gratia Abbat istius monasterii cuius ecclesiae maxima parte construxit... Obiit II nonas febrarii Domini Millesimo CCC. XXX.VI».

FRANCESCH, senyor de Jafre abans del 1358. — La seva filla **ELIONOR** casà amb **FRANCESCH (Pubill)**. Figuren arran del 1358, any de la mort del pare.

GUILLEM DE JAFFER. — Donzell, fill dels anteriors (1387-1432). En el capbreu de Jaffra de l'any 1409, existent a la Parròquia, consten declaracions de fidelitat, obediència i dependència a dit senyor, així com declaració de finques i homenatges que els capbreuants van fer aquest any al senyor del Castell, Guillem de Jaffra.

Aquest senyor, juntament amb altres nobles, cavallers i donzells, signen a Perelada l'1 de setembre del 1410, el document de constitució de la «Unitat dels Cavallers de Girona» en el qual designaven a tres procuradors com a representants del braç militar del bisbat de Girona per intervenir en el Parlament on s'havia de tractar de la qüestió successòria darrerament la mort del rei Martí, i els donaven plens poders. «...per a actuar en nom de tots amb fermíssima unitat, amistat i fraternitat amb la ciutat de Girona i les viles i castells, llocs reials, prelats i eclesiàstiques, barons, nobles, cavallers i generosos, ciutats i viles, castells i llocs, i les universitats amb llurs jurats, consellers, cònsuls paers o altres rectors o administradors, i amb totes aquelles altres persones dels regnes i terres de la Corona Reial d'Aragó i els seus dominis» (3).

Juny 1418. — «El vescomte Dalmau de Rocabertí, nebot de la Comtessa Joana, entrà en possessió de la Baronia de Verges i Jafre fou un dels castells, que, en conseqüència, heretà llavors. Jafre continuà dins la baronia de Verges» (4).

BERENGUER GUILLEM, cavaller (1437), casat amb Elionor. Testa al 1451. El seu germà **FRANCESC DE JAFRE,** donzell, entronca amb la família Camós de Sant Julià les Verges en matrimoni amb Constança de Camós, senyora del castell de les Verges. No fou senyor del castell de Jafre. Testà al 1442.

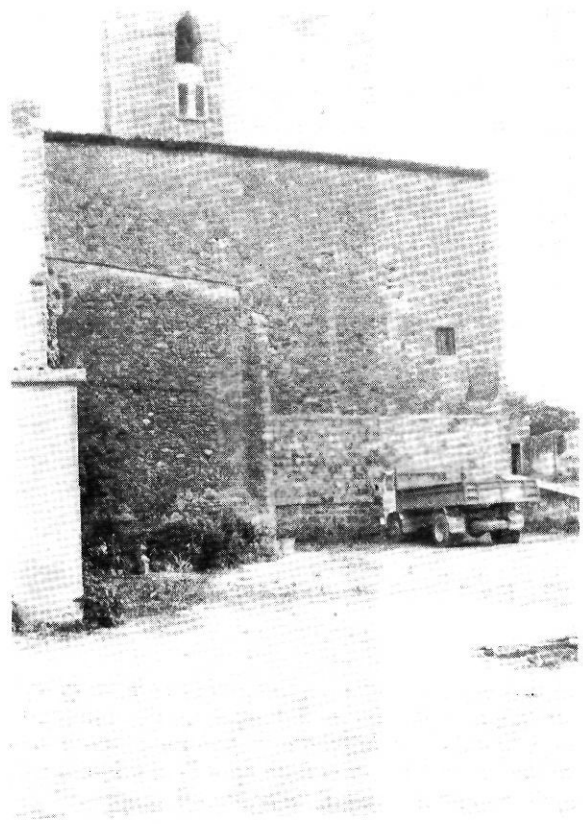
BERNAT GUILLEM, cavaller. — Senyor del castell quan esdevingué el prodigi de les aigües brolladores (1460). Casa amb Gueraula de Vilarrig, senyora del castell de Sant Feliu de la Garriga. Sembla que tingueren tres fills: Bartomeua Geralda, casada amb Dalmau Gallart; Bernat i Dalmau, donzells, convocats a Corts el 1473.

És possible que vers el 1470 la Casa de Jafre suportés una època ruïnosa, com succeí a altres nobles del país. Així ho fa suposar un autor anònim, marcadament urgellista, el qual escriu: «...La casa dels Biure, dels de Pau, dels Valldorneras, dels Avinyons, dels Foxans, dels Palols, del Jaffers... e dels altres molts gentils hòmens e cavallés en Empurdà o en La Selva, e entorn Gerona, apobrida e disminuïdes, com si no eran, ja no són en ningun món ne en alguna stima...» (5). L'autor ve a dir que

(3) «El compromís de Casp i la noblesa catalana», J. Sobrequés i Vidal, p. 191.

(4) «Els Castells Catalans», vol. II, Rafael Dalmau, editor.

(5) S. Sobrequés i Vidal; J. Sobrequés i Callicó: «La guerra civil catalana del segle XV», vol. II.

La Plaça del Castell. El pany de paret de l'església pertany a l'antiga fortalesa.

aquesta ruïna era el càstig que Déu infligia als partidaris de Ferran d'Antequera contra la legitimitat del Comte d'Urgell. Els documents trobats a Jafre no reflecteixen, però, aquest estat precari dels senyors del Castell en el temps de referència.

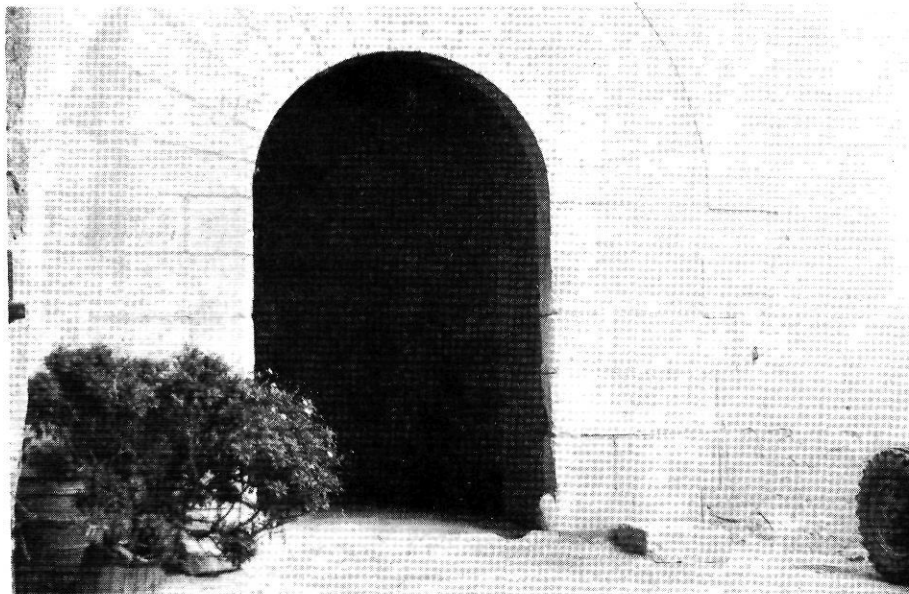
BERNAT GUERAU DE JAFRE, senyor del Castell. — Casà amb Elisabet Serrahima. Morí abans del 1513. El succeí en el senyoriu el seu fill **ALEIX DE JAFRE,** casat amb Dionísia Rafaela de Palol, que posseï els castells de Palol d'Onyar i Calabuig. Testà el 1541.

RAFAELA, senyora de Jafre, filla dels anteriors. — L'any 1539 maridà amb Bernat Joan de Marimon i Franc, senyor de Sant Marçal. Testa el 1563. El seu fill

ALEIX DE MARIMON, senyor de Jafre i de Palol d'Onyar, contrau noces amb Elisabet de Comallonga el 1556. El succeix

FRANCESC DE MARIMON, casat amb Elionor Condom. L'ur fill

ALEIX DE MARIMON JAFER heredà els senyorius de Jafre i de Palol d'Onyar. Era cavaller de Santiago, capità del Castell de Salses i Governador de Catalunya del 1613 al 1639. L'actuació d'Aleix de Marimon durant el seu comandament governamental va ésser causa de greus queixes i arreu creava conflictes i malestar. «...Un virrei rera l'altre es queixaven

Portada
de
Can Pou

de la seva conducta... Les seves relacions amb bandolers que tenia l'obligació de perseguir eren sovint sospitosament íntimes; tenia una rara habilitat per a trobar-se a la distància més gran imaginable de l'escenari de qualsevol delictu, tot i que amb gran celeritat s'abrogava tot el mèrit de qualsevol èxit, i en els seus últims anys era quasi impossible fer-lo sortir de Barcelona...» (6).

Malgrat aquestes referències del Governador de Catalunya, Joan Reglà, en el seu llibre «Serrallonga, vida i mite del famós bandoler», ens diu que en començar l'any 1626 Aleix de Marimon s'installa a Vic amb les seves forces per desorganitzar el bandolerisme en aquelles terres, éssent un dels més abrandats perseguïdors d'En Serrallonga.

Es va casar amb Donna Anna Pinós, germana del Comte de Vallfogona i val a dir que aquesta unió influí notablement en el seu encimbellament social, sient molt protegir per personatges destacats a la Cort. Morí l'any 1643.

Cosí d'Aleix de Marimon fou Bernat de Marimon, superintendent dels molls, considerat en principi com un dels nobles bandits que infestaven les comarques catalanes, i el qual, juntament amb d'altres, va fugir a França quan Albuquerque es proposà l'extermini d'aquesta xacra que infestava el Principat. Al 1622, tornà obtenir el favor reial. Evidentment que en aquest cas ni hi mancava la influència del Governador Aleix de Marimon.

Fins ací, les dades que hem pogut aconseguir referent als senyors del Castell de Jafre. La successió d'aquesta línia va passar a la filla Alamanda, casada amb Francesc Junyent, senyor de Puigvert, pares del primer marquès de Castellmeljà.

El llibre «Catastro Nou y Repartiment del Poble de Jafra que ha vingut lo any 1781...», propietat de Can Milà acredita que «...âls 18 mars de 1618 Dn. Aleix de Marimon y Jafra, senyor del Castell de Jafra fa benda perpètua a Martí Rich i el seu fill Gerònim Rich...», entre altres compradors, tots veïns de Jafre. Segons l'acta que reproduïx el llibre citat, d'ençà de llavors el senyoriu del Castell de Jafre resta dividit entre els diversos veïns que consten a la mateixa i en la qual figuren les preponderants cases de Rich i Castelló (refosa a la primera) i la Casa de Pou.

* * *

Abunda la rondallística truculenta dels abusos dels senyors i tampoc no podia faltar la relativa al senyor de Jafre. Malgrat no tenir notícia que cap senyor Castell es comportés abusivament dins el feu del qual tenia cura, la «Rondallística» d'Amades no ens el presenta precisament com a model d'exemplaritat. Però deixant de banda tota qüestió històrica o verídica, i per estar relacionat amb Jafre, heus ací el relat llegendari:

Època? Tant se val. Cadascú la pot triar i centrar-la en el temps d'algun dels senyors dels quals no hem trobat cap dada de la seva existència. El cas és que el tal senyor dominava el terme amb crueltat desmesurada. Tots els seus vassalls el temien. Però arribà l'ocasió de la venjança. La filla del tirà es casava. I l'opressor, assabentat dels instints de revenja que germinaven en el cor dels seus feudataris, manà que en aquella ocasió ningú no sortís de casa, sota l'amenaça de càstigs terribles.

Tothom va obeir les ordres del tirà, excepte un vailet que sense fer-ne cap cas i encuriolit per veure passar la comitiva nupcial, va voler

(6) «La revolta catalana», J. H. Helliott.

treure el cap a la finestra. Aquesta desobediència fou castigada pel senyor del Castell, que el va fer penjar per escarment.

Això desfermà els vassalls i la fúria reprimida que duien dins seu va esclatar. Mentre el botxí complia la sentència injusta, el pare de la víctima va entrar d'amagat al castell i robà el fill petit del senyor que dormia plàcidament al seu bressol.

Va créixer el petit, fort i ferreny vora el camperol que tenia per pare. I la seva ànima anava concentrant tot l'odi que el vassall l'inculcava vers el senyor del castell, al qual considerava usurpador d'aquells dominis, que segons li havien dit pertanyien a son pare.

Fins que un dia, el noi ja fadrí i el vassall venjatiu es dirigiren vers al castell i quan es trobaren davant el senyor, se li encarà el jove fent alardó de valentia i li digué: «—Si no en-

tregues d'immediat totes les terres i el castell que has robat a qui de veritat li pertoca, que és ací present, et mataré sense cap escrúpol».

El senyor va esclatar en una forta riallada. Pensà que es tractava d'un foll. Però tot seguit, el jove arravatat, va arremetre contra ell i li clavà al cor la daga que ja duia preparada.

Mentre el senyor del castell, ferit de mort, exhalava l'últim sospir, el vassall que fins ací havia restat mut, se li adreçà sorneguer:

«—Així moren els que no saben comportar-se com a veritables senyors, els covards, els malfactors. Tu vas fer matar injustament el meu fill i ara sóc jo aquí et faig matar pel que tu vas engendrar. Sí, jo te'l vaig robar mentre penjaves el meu i he procurat inculcar-li un odi desmesurat vers el seu vertader pare. Ara pagues les teves culpes a mans del teu propi fill».

